

Darja
Radović
Mahečić

Jazz time

Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
26. 1. – 28. 8. 2011.

Art déco veže se uz razdoblje oko 1925. godine i snažnije je obilježio svakodnevicu nego visoku umjetnost. Prepoznajemo ga u namještaju geometriziranih linija (nerijetko sa zrcalima), dojmljivim plakatima koji koriste nove filmske rakurse, pomodnim portretima bjelosvjetskih boema Tamare de Lempicke, staklenim predmetima Renéa Laliquea, šarenoj keramici Clarisse Cliff, svjetiljkama Jeana Perzela, brončanim kipovima plesačica Dimitrija Chiparusa ili animalista Alexandra Oulina, kaminskim satovima i mramornim garniturama, metalnim igračkama "Made in Germany", *charleston* haljinama spuštenoga struka i po nezaobilaznom "bubikopfu". Dopadljivi art déco *retro* predmeti, koji redovito naglašavaju kvalitetu materijala od kojih su izrađeni, i danas su izuzetno popularni među sakupljačima amaterima. Teme putovanja (osobito između Europe i Amerike), važnosti ali i krhkosti ženske ljepote i mladosti, blagodati i prokletstva novca, prolaznosti romantične ljubavi, koje su životom i djelom utjelovili Francis Scott Fitzgerald ili Isadora Duncan, također pogađaju u srž "stila 1925. godine".

Muzej za umjetnost i obrt organizira tematske izložbe posvećene pojedinim umjetničkim razdobljima te je kronološki, nakon izložbe secesije 2003./2004. (s iskustvom ranije izložbe secesije u MUO-u iz 1978.), po prvi put na red došao i art déco. Konceptiju izložbe potpisuju Miroslav Gašparović, Anđelka Galić i Jasna Galjer. Kako bi odredili opseg toj heterogenoj i hibridnoj povijesno-umjetničkoj kategoriji, osam je autora

tekstovima u katalogu (a potpomognuti kustosima MUO-a i vanjskim suradnicima iz drugih muzejskih ustanova) te odabirom čak šestotinjak izložaka, nastojalo rekonstruirati taj simptom moderne kulture u Hrvatskoj između dva svjetska rata.

Naglasak izložbe je na visokoestetiziranoj primijenjenoj umjetnosti u službi funkcionalne moderne medijske i tehnicističke urbane kulture. Bilo da je riječ o nezaobilaznim prikazima elegantnih sportskih automobila i aviona ili galebova što prate preko-oceanske brodove, bilo da se tematiziraju plesne zabave, cirkuski nastupi ili utopijska predviđanja velegradske sutrašnjice, art déco valorizira kretanje i pokret: gibanje valova, zamah palice za golf, amazonkino odapinjanje strelice, okidanje fotoaparata. U trenutku kada se uporabni predmeti nastoje učiniti što zavodljivijima, važan je odnos umjetnosti i industrije. To je prvo umjetničko razdoblje koje s ponosom izlaže kuhinjsku robotiku, ali i druge kućanske aparate, koje su kao podršku proizvodnji osmišljavali industrijski estetičari jer "dizajneri" još nisu postojali. Rađa se potrošačko društvo koje se predmetima divi koliko zbog njihove funkcije, toliko i zbog njihovih plastičkih svojstava i oblika. Tehnička revolucija u kuhinji emancipira ženu čiji atletizam, odrezana kosa, nesputanost i slobodno vrijeme postaju prepoznatljiva ilustracija razdoblja. Veliku ulogu u širenju te mode imaju mediji, osobito radio i ilustrirane revije, koje ne samo da donose reportaže o pariškim modnim trendovima, novostima s kraljevskih dvorova

i iz Hollywooda, već afirmiraju ilustracije i fotografiju, od eksperimentalne do namjenske. Scenografija takvim zbivanjima je ubrzan ritam gradskoga života, koji mijenja svoje lice novim zgradama moderne funkcionalne arhitekture sa svjetlećim reklamama, elegantnim stambenim i hotelskim interijerima, sportskim igralištima i terasama kavana. Art déco je istodobno visokoestetiziran eskapistički životni stil “kada je Zagreb bio Pariz” i umjetnička tendencija temeljena na konkretnim socijalnim i ekonomskim čimbenicima.

Polazna točka i zajednički tonaliteta dionica izložbe je naš povijesni nastup na *Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes* u Parizu 1925. godine, na kojoj su, tada novu državu, Kraljevinu SHS uspješno predstavljali većinom hrvatski autori, od oblikovanja samog paviljona do neponovljivog uspjeha naše scenografije – Grand prixa Ljubi Babiću. Na pojedine citate pariške izložbe spretno nas upozorava profesionalna voditeljica po izložbi, čiji cjelokupni vizualni identitet, uključivo postav i katalog, potpisuje Ranko Novak. Za izložbu su odabrani oni umjetnici i građa koji po sudu stručnjaka najbolje utjelovljuju duh epohe spajajući različita područja umjetničkog stvaranja i primijenjene umjetnosti. U nastojanju da se art déco odredi prema *mainstream* umjetnosti razdoblja, dionice klasičnih povijesnoumjetničkih disciplina nisu mogle bez djela klasika onodobne hrvatske umjetnosti: Milivoja Uzelca, Save Šumanovića, Marina Tartaglie, Joze Kljakovića, Ivana Meštrovića, Vilka Gecana, Frane Kršinića, Toše Dapca, koji svjedoče kako se estetika art décoa javlja u nas gotovo simultano s njegovom pojavom na međunarodnoj sceni i zbog čestog školovanja naših umjetnika u Parizu. Za samu su izložbu najvrednija ona ostvarenja domaćih autora koji su usvojili art déco i proizveli originalna djela i predmete. Tu su, uz već poznate radove naših prvih dizajnera Tomislava Krizmana i Sergija Glumca, realizacije vezane uz aktivnosti agilnoga Zagrebačkog zbora, skulpture vezane uz arhitekturu Hinka

Juhna, modne kreacije Kornelije Geiger, netom valoriziran opus slikara, ilustratora i urednika časopisa *Svijet* Otta Antoninija, kao i recentnim retrospektivama revalorizirana djela Roberta Auera, Marijana Trepšea, Ljube Babića (pa se za pojedine radove može reći i da su na izložbenim turnejama). Na neosporno vibrantnoj izložbi s velikim brojem kvalitetnih predmeta, poželjeli bismo čak njihov stroži izbor, kako bi fokus ostao na specifičnostima umještosti oblikovanja razdoblja i pravim remek-djelima manje poznatih autora kao što su svijećnjak Cvjetka Pečara ili namještaj domaćih obrtnika, koji su restaurirani ovdje zaslužno zablistali. Umjesto širokokutnog pogleda na zbivanja, u nekim bismo dionicama očekivali kuriozitete, kao što su, primjerice, prijedlozi za parfemske bočice za kozmetičke tvrtke Coty, Lanvin i Worth, koje je upravo sredinom 1920-ih Antun Augustinčić izrađivao u Parizu.

Budući da se radi o dosad neistraženoj temi, nećemo prstom upirati u netočne atribucije, jer će prilike za popunu bibliografije još biti. Manjak podataka u legendama osobito je izražen uz privlačne izložke izrađene u drugim europskim zemljama i ne može ga nadoknaditi opširniji opis u katalogu jer bi nas dok stojimo uza sam predmet zanimalo ime autora (barem provenijencija, škola, uzor), čijom su se zaslugom našli u Hrvatskoj (u vremenu ili naknadno), jesu li muzejska akvizicija ili posuđeni iz privatnog vlasništva itd. No, to su tek osobni dojmovi koji nipošto ne umanjuju opsežnost i vrijednost izložbenog projekta na kakve nas je MUO već navikao.

Pritisak zahtjeva za imenovanjem fenomena, njegovim vrednovanjem i situiranjem u kontekst, domaći i dakako europski, toliko je jak da često izaziva dvojake rezultate, jer ono što dolazi poslije jednako, ako ne i više, daje značenje onome što je bilo prije. Iako su naknadna usustavljanja 20-stoljetne kulturnoumjetničke povijesti nerijetko pretenciozna, prva sinteza art décoa u Hrvatskoj skrenula je pozornost na taj smjer unutar intenzivnih međuratnih kulturnih zbivanja. Kad sagledamo taj vatromet suvremenoga

kulturnog i umjetničkog materijala, bilo da je riječ o autorima i umjetničkim radovima, fenomenima ili događanjima, postupak povezivanja povijesnih podataka traži i njihovo organiziranje. Pritom je najčešće vremensko određenje, podjela i fokusiranje na razdoblja ili desetljeća, odnosno stilsko prepoznavanje. Studijom u katalogu Viktor Žmegač smješta art déco u povijesni kontekst. Jasna Galjer ga detektira u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu. Djurdja Bartlett u modi, Aleksander Laslo u arhitekturi, Irena Kraševac u kiparstvu, Miroslav Gašparović u slikarstvu, Ana Lederer u kazalištu, a Marija Tonković u fotografiji. Tako tekstovi u katalogu posredno suočavaju art déco i s naslijeđem secesije, kubističkom razlomljenosti prikaza, povratkom klasicizmu, bauhausovskom jednostavnošću,

ekspresionističkim kolorizmom, futurističkom zahuktanošću, a drže ga podalje od istodobne socijalno angažirane umjetnosti, ne pokušavajući dati definitivan odgovor na pitanje je li kontradiktorna estetička usmjerenja moguće promatrati kao cjelinu.

Art déco nije stil, odraz je duha jedne epohe, globalni *lifestyle* čije su posljedice revolucionarne i trajne. U njemu vidimo začetke industrijskog dizajna i masovnog komuniciranja, glad za novitetima potrošačkog društva, idealizirani svijet iz ilustriranih revija, kult mladosti i ženske ljepote, miješanje i žongliranje između visoke umjetnosti i demokratičnosti dobrog dizajna, bijeg od stvarnosti kupovinom lijepih stvari – koji jasno korespondiraju s današnjicom. x